

► **Viktor V. Chernous (rec.): T. Bodio (red.) (2013). *Kaukaz: transformacja przywództwa i elit politycznych*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, ss. 351.**

Książka prezentuje rezultaty badań prowadzonych w ramach wspólnego projektu naukowego uczonych polskich i rosyjskich poświęconych jednemu z najbardziej istotnych zagadnień politologicznych rosyjskiego Kaukazu i państw Kaukazu Południowego. Choć wybór prac elitologicznych jest bardzo bogaty, a konferencji poświęconych powyższej problematyce, zwłaszcza na południu Rosji, organizuje się bardzo wiele, to inicjatywa profesora Tadeusza Bodio z Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego okazała się nadzwyczaj aktualną i owocną.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na koncepcję monografii zbiorowej, która nie tylko umożliwiła przedstawienie różnych aspektów etnogenezy na Kaukazie oraz jego regionalnej specyfiki, lecz także konstruktywne połączenie sił uczonych, którzy należą do różnych szkół naukowych i reprezentują różne kultury badawcze.

Niezliczone konflikty (zarówno otwarte, jak i „uśpione”), splot sprzecznych interesów państw, bloków i korporacji ponadnarodowych na Kaukazie są czynnikami, które wpływają na upolitycznienie znacznej części prac badawczych i ana-

litycznych. Autorom recenzowanej pracy, która stanowi pierwszy tom wchodzący w skład projektu, w znacznym stopniu udało się tego uniknąć.

Tom *Kaukaz: transformacja przywództwa i elit politycznych* składa się z trzech części. W pierwszej z nich przedstawiona została charakterystyka Kaukazu jako przestrzeni geopolitycznej, cywilizacyjno-kulturowej i etnopolitycznej, na której światowe i regionalne mocarstwa rywalizują o wpływy i kontrolę nad regionem, co stanowi ważny czynnik etnogenezy.

Autorzy rozpatrują problem zarówno w kontekście geopolityki klasycznej, to znaczy jako konkurencję mocarstw morskich i kontynentalnych, jak i przez pryzmat walki komunikacyjnej, w której obrazy przeszłości i współczesne stereotypy i przesady ideologiczne są eksploatowane przez światowe mocarstwa i elity regionalne. Autorzy zwracają szczególną uwagę na zagadnienia polityki sąsiedztwa Unii Europejskiej i projektów dotyczących międzymorza kaspijsko-czarnomorskiego. Trudno nie zgodzić się z przekonaniem wyrażonym przez Autorów, zgodnie z którym głównie aktorzy geopolityczni popierając różne warianty modernizacji Kaukazu, postrzegają go jako obiekt swojej polityki, nie doceniając przy tym roli państw kaukaskich i struktur politycznych. Tym ostatnim odmawia się roli równorzędnych partnerów, w znacznej mierze uczestniczących we współczesnych procesach globalnych, a jednocześnie posiadających własną specyfikę i różnorodność cywilizacyjno-kulturową.

W naszym przekonaniu autorzy rozdziału powinni byli wziąć pod uwagę i to, że centrum globalne stopniowo dryfuje

od świata euroatlantyckiego ku regionowi Azji i Pacyfiku, co wpływa na sytuację na Bliskim Wschodzie, w Azji Centralnej i zmienia rolę geopolityczną Kaukazu. Nie sposób nie zauważyć, że stopniowo, lecz konsekwentnie rośnie zainteresowanie Kaukazem ze strony Chin. W najbliższej perspektywie czynnik chiński może wyraźnie zyskać na znaczeniu.

Drugi rozdział poświęcony jest genezie życia politycznego Kaukazu Południowego. Autorzy, stosując m.in. metody analizy porównawczej, ukazują cechy wspólne w procesie kształtowania się nowych narodów i roli nacjonalizmu przy formowaniu elit politycznych Kaukazu Południowego. Przy całej ambiwalencji cechującej nacjonalizm, on jest, w naszym przekonaniu, nieodzownym etapem w procesie konstruowania społeczeństwa obywatelskiego. Główną uwagę autorzy skoncentrowali na analizie sprzeczności, które pojawiają się w sferze relacji międzyetnicznych oraz wykorzystywaniu przez elitę polityczną możliwości przejścia do gospodarki rynkowej, zawarcia kontraktu społecznego z biznesem oraz wzmocnienia reżimów autorytarnych z dominującą rolą prezydenta, tak jak i we wszystkich państwach postradzieckich.

Tematyka części trzeciej obejmuje Kaukaz Północny. W odróżnieniu od poprzedniej części, autorzy charakteryzują rosyjski Kaukaz w sposób bardziej zróżnicowany oraz z różnych pozycji. Produktywną wydaje się koncepcja metodologiczna A.G. Dugina, który rozpatruje proces społeczny na Kaukazie Północnym jako archeomodernę – trwanie tradycyjnych struktur za fasadą modernizacji przy wzroście roli relacji klanowych, a nawet

rodowo-plemiennych. W naszym przekonaniu demodernizacja Kaukazu Północnego doprowadziła do aktualizacji archaiki, nie należy jednak przeceniać jej wpływu. Narody Kaukazu Północnego i ich elity, przy całej swoistości, z jaką przejawia się w nich czynnik etniczny, nie znalazły się poza ogólnorosyjskimi procesami społeczno-politycznymi. Etnoklanokracje Kaukazu Północnego pod względem procedur kształtowania się nie różnią się zasadniczo od klanów na poziomie federalnym czy też w innych regionach Rosji. Jak słusznie zauważają Autorzy, polityka centrum federalnego na Kaukazie za sprawą swojego pełnego sprzeczności i niesystematycznego charakteru zaostrza problem samoidentyfikacji elit i w ogólności tożsamości socjokulturowej narodów Kaukazu Północnego. W pełni uzasadnione jest włączenie w zakres tematyczny pracy problemu kozaków południa Rosji, którego raczej jednak nie można analizować poza kontekstem „kwestii rosyjskiej” jako takiej, przede wszystkim odpływu etnicznych Rosjan z lat dziewięćdziesiątych XX w., który nie zakończył się, choć jego tempo uległo obecnie spowolnieniu.

Podsumowując, należy pogratulować Autorom znaczącego wkładu, jaki wnieśli w politologiczny wymiar kaukazologii. W opisywanej pracy scharakteryzowali współczesny etap procesu politycznego kształtowania się elit regionalnych w szerokim kontekście geopolitycznym. Diagnostyka społeczna zaprezentowana w poszczególnych rozdziałach sprowokuje do dyskusji, co poszerza pole problemowe nauki na Kaukazie. Taki potencjał można dostrzec praktycznie we wszystkich opracowaniach. Jest to istotne chociażby

w kontekście tego, że region znajduje się w stadium bifurkacji, gdy skomplikowany splot etnocentrycznych, regionalnych, ogólnorosyjskich i globalnych trendów tworzy przesłanki dla nieoczekiwanych zmian sytuacji w regionie. Rosyjsko-polska współpraca w dziedzinie badania problemów Kaukazu charakteryzuje się ogromnym potencjałem i posiada znakomite perspektywy, czego przykładem jest poniższy projekt.

Na zakończenie warto odnotować, że za koncepcję, kierownictwo międzynarodowym zespołem badawczym, współautorstwo i redakcję naukową niniejszej książki oraz drugiego tomu zawierającego prezentację kolejnego etapu projektu badawczego (*Kaukaz: mechanizmy legitymizacji i funkcjonowania elit politycznych*) w dniu 20 grudnia 2012 r. Komisja Konkursowa VI edycji Międzynarodowego Konkursu prac naukowych w dziedzinie kaukazologii i regionalistyki południowo-rosyjskiej im. akademika J.A. Żdanowa, organizowanego przez znany i ceniony ośrodek badań nad Kaukazem, Federalny Uniwersytet Południowy w Rostowie nad Donem, przyznała profesorowi Tadeuszowi Bodio pierwszą nagrodę (Dyplom pierwszego stopnia). W uzasadnieniu przyznania nagrody przez Komisję Konkursową stwierdza się m.in., że kierowany przez Tadeusza Bodio zespół badaczy z Polski, Rosji, Armenii, Gruzji i Azerbejdżanu przedstawił unikalną analizę porównawczą współczesnych elit i typologii przywództwa na Kaukazie, czynniki i osłabiwości ich transformacji.

tłumaczenie: dr Przemysław Sieradzan